

'perder el tino'; en otras partes de Aragón dicen *esmo*», Ferraz (55); «tino, tacte» a Bonansa (BDLC XIII, 297); Borges Bl. *ézmē* (BDLC VI, 37); «lo temps --- com si hagués perdut l'esme, tors lo seu curs», tort. (Vergés Paulí, *Espurnes* v, 148); maestr. «*esme*: seny, acert per a trobar les coses o anar sens esmarrar a fosques» (GaGirona, *Voc.*); «l'esglai és qui governa, i als fugitius los roba / fins l'esme i els sentits ---», id. (*Seidia*, 61); «l'home no seria un intel·lecte domesticat, disciplinat, sinó un número que segueix en rastre, sense altre *esme* ni seny que l'atracció de llur espècie», Pna. de Castelló (JPorcar, BSCC XIV, 249); «*esme*: tino, acuerdo», Lamarca (*Dicc. Val-Cast.*, a. 1839, s. v.); «com ací hi ha poca fondària, s'ha d'anar en molt d'*ézmē*» em deia el patró del Palmar portant-me en el seu albuferenc (1962).

En català oriental la pronúncia més estesa és *ézmə*, però cap al Nordoest se sent amb *é* tancada: «perdre l'*ézmə*» anoto a l'Alt Berguedà (Taravil, 1934). I cap al Nordest la *s* es vocalitza en *r*: *erma* per 'esma' sentia dir a tothom a Llers, Coromines, 1898; i jo també ho vaig sentir amb *r* a l'Alta Garrotxa, sinó que no estava segur d'haver sentit *perdre l'érmə* o *p. l'ér̄m* (Beget, 1926).

A les Illes, Eivissa ha conservat popular la forma del cat. general: «*esma*: habilidad, instinto» (PzCabreró). Però a les dues Balears la gent diu *eima*: que AMAlcover transcriu *éimə* amb *e* neutra (BDLC IV, 237): «tu, qu'ab ton *eyma* y ab ton alt discorre / un món trobares, sols sabut de Déu / ---», Jer. Rosselló (*Poetas Bal.*, PdMlla., 1873, p. 88); «mon front se renouella: sent una ànima / qui's fon en la meva ànima, ja l'*eyma* / nous horisonts dextra i llum de glòria», Tomàs Forteza (BSAL VII, 332a); «al desplegar-se en sa pròpia puresa / ton parlament era clar i llampant; / deies uns mots de gentil saviesa / fent desvetllar la meva *eima* d'infant», Guasp (*IdOr* IX, 17). I a Menorca igual: «perduda del tot *s'eima*, am ses ànsies de la mort, amb es roegai de s'agonia, deia encara, i ho digué am su darrer alè: ---», «es cep --- carregà de rêm sensa *eima*, i no pugué amb es viatge: —No hi haurà una planta que m'ajudí, un bon abre que m'apolitjoní?», «podríeu morir de mort repentina --- podríeu caure malalt, i tot d'una perdre *s'eima* ---», Camps Merc. (*Folkl. Men.* II, 13, 31, 33); en aquesta illa *eima* és 'coneixement, discerniment, memòria': la frase d'*ensians jo tenc éimə* 'd'ençà que jo tinc coneixement' vaig sentir-la tant a Fornells com a Àlaior (1964).

Aquesta vocalització, però, no és pas cosa limitada a les Balears sinó també dels Pirineus orientals: *pérdə l' éimə* a Setcases (1936), igual en el Ross., «*eima* f. esma, discerniment» (*Misc. Fabra*, s. v.); i a Cerdanya, però ací amb el sentit de 'alè, respiració': «ja no s'aturà de bufar fins que tants homes --- per malalts i cansats que fossin --- es possessin a saltar i ballar, volentho o no, sense reposar ni reprendre *eima*», Ant. Cayrol (*Cont. Cerd.*, 72).

Que *esma* és un derivat d'*esmar* ja fou assenyalat en un article de Balari publ. el 1901 (*BABL* I, 2-4). El verb era *aesmar* en català antic, si bé sovint contret en

esmar i fins *asmar*. Fora del nostre domini lingüístic l'àrea del mot es prolonga força cap al Nord; oc. ant. *esme* «estimation, appréciation» (a *esme* «à vue: sans peser ni mesurer»); avui *eime* en la llengua mistralenca, particularment a la frase *a bel èime* 'sense mesura, a bell ull': «jouissèn, noun pas a l'escandau, / mai a bèl èime!», *Calendau* (XI, 12.1). I segueix més enllà fins a Suïssa, fins i tot en el francès local: Savoia *émo*, fr. local de Ginebra *emme*, *éme*, *eime* m. «intelligence, bon sens, jugement» (Wissler, *RFgn.* xxvii, 824). D'altra banda va entrar ja d'antic en basc: bnav. *asmo* 'instint' (a Las Aldudes), 'invenció' a molts altres llocs, *asmu* 'instint' a Sule, Labort i Benavarra, amb l'adverbi *asmuka* 'a les palpentes' en el Sud del Labort i Benavarra i en alguns punts de Navarra i en el Baztan (Azkue), fins hi ha també, al costat d'*asmo*, una forma *asma* (Schuchardt, *Museum* x, 400), que no sé si per una pura aparença sembla formar paral·lel amb el nostre duplicat *esme/cзма*.

El verb d'on deriva aquest substantiu és en definitiva el ll. AESTIMARE 'fer estima, avaluar, apreuar', però en català antic apareix quasi sempre en la forma *aesmar*, que correspon a formes semblants en les llengües germanes: en oc. ant. predomina *azesmar* (amb variants fonètiques *adesmar*, *aesmar*) sobre *esmar*, en castellà antic es troba també *aesmar* (S. XIII) si bé allí ben aviat se li superposa la variant contracta *asmar* [S. XII], fr. ant. *aesmer*, etc., i aquest va passar a l'angl. mj. *a(i)me* id. (que aviat s'especialitza en l'acc. 'calcular un rumb o direcció' i ja en el S. XIV, tendeix a quedar fixat en el sentit de 'apuntar, pendre la punteria', que és el de l'angl. mod. *aim*);² del romànic pirinenc el mot es traslladà al bc. *asmatu*, on el significat evoluciona cap a «prévoir, flairer» (dial. de la Sule), «percibir olores», bisc., i 'inventar' (guip., nav., bisc.), amb el derivat *asmo* o *asma* (que ja hem comentat com a afí al nostre *esme*, *-ma*); cf. Azkue, *Hom. a MzPi.*, 1925, II, 91; M-Lübke, *Rom. Namenstudien* II, 65.

Totes les llengües romàniques o la gran majoria de llurs formes donen a entendre, doncs, que el llatí vg. preferí sobre AESTIMARE una forma derivada *ADAESTIMARE, de sentit semblant: notem que ja en la llengua arcaica s'havia format un derivat paral·lel amb *EX-*, que, a causa de les normes fonètiques de la llengua preliterària, apareix convertida en el ll. clàssic *EXISTIMARE*, però quan es repeteix el procés amb *AD-* és més tard i, no regint ja aquestes normes, el derivat resta amb un vocalisme igual al del primitiu.

La forma més antiga conserva encara en català la *-t*-etimològica, romanent fidel a la pronúncia inicial, de quan tot just s'havia perdut la vocal pretònica interna: l'avantguarda del Conqueridor observant l'enemic «al semblan de Nós e d'aquels qui eren ab Nós, *aestmamos* poch més o poch menys de deu millers», «guardem entre Nós e vós una cosa que, segons raó d'aquella, vayla tant en altra manera: car si bé ho *aestmats*, d'aquell que més hajam de vostres hòmens, no pujarà a cinc milia sous, e vós porets-ne haver de Nós trenta milia», Jaume I (*Cròn. Ag.*, 299, 406); «no poria hom